ОЛИЙ ТАЪЛИМДА ТАЛАБАЛАР КАСБИЙ ИНТЕЛЛЕКТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ

Ro‘ziqulov Sa’dulla Egamnazar o‘g‘li
sadullaro9@gmail.com

Аннотация Бугунги кунда олий таълим муассасаларида ўқитиш бакалавр ва магистратура дастурларини амалга ошириш орқали амалга оширилади, бунда бакалавр даражасидаги тайёргарлик дастлабки таълим ва дастлабки касбийлаштириш элементларини таъминлайди, магистратура эса илмий тадқиқотлар ва касбий фаолиятни амалга ошириш учун ихтисослаштирилган тайёргарлик сифатида қаралади.

Талабаларнинг касбий интеллектини ривожлантириш нафақат илмий ва назарий масала, балки амалий масала ҳамдир, чунки жамиятнинг интеллектуал жиҳатдан етук мутахассисларга эҳтиёжи жуда юқори. Ривожланаётган жамият мустақил равишда масъулиятли қарорлар қабул қила оладиган ва ўз маҳоратини доимий равишда ошириб бора оладиган билимли, ижодкор одамларни - ўртача қобилият чегараларидан ошиб кетадиган, фаол ва ташаббускор, ўзини такомиллаштиришга қодир одамларни талаб қилади. Бу мақсадли касбий интеллектни ривожлантиришни, унинг сифатли ривожланишини интеллектуал маданият ҳодисасида намоён бўлишини талаб қилади.

Ўқитувчининг энг муҳим фазилатларидан бири, унинг профессионал сифатида муваффақиятга эришишининг зарурий шарти сифатида янгилик қилишга тайёрлигидир. Янгилик қилишга тайёрлик манбалари шахсий ривожланиш, касбий йўналиш, касбий таълим, тарбия ва ўзини ўзи ўқитиш ҳамда ўқитувчининг ўзини ўзи касбий белгилаш масалаларини очиб беради.

Ўқитувчининг касбий муҳити - бу ижтимоий тажриба орттириладиган, маълум меъёрлар, қадриятлар ва турмуш тарзи ўзлаштириладиган ижтимоий-психологик-педагогик шароитларнинг яхлит бирлиги; ёшлар ўз касбларини кашф этадилар, ўзини ифода этиш, ўзини билиш, ўзини англаш ва ўзини такомиллаштириш усулларини танлайдилар. Мустақил иш ҳаётига қадам қўяётган ёш ўқитувчи учун ижтимоий ва шахсий қониқиш эҳтиёжини касбий ва шахсий ўсиш ва муваффақиятини шакллантиришнинг асоси сифатида қондириш айниқса муҳимдир [3].

Олий таълим муҳити инновацион соҳага мос келадиган мезонларга асосланган таълим жараёни субъектларининг ўзаро муносабатларини бошқариш механизмларини, шунингдек, мазмунини, технологияларини, шаклларини, усулларини, ўқитиш воситаларини, яъни: барча компонентларнинг яхлит комплекси, шунингдек, синергетик позиция; ташқи муҳит билан ахборот алмашинувини англатувчи таълим муҳитининг очиқлиги; таълим тизимининг ривожланишини прогноз қилиш; ўзини ўзи ташкил этиш ва бошқаришнинг мақбул комбинацияси; таълим сифати учун шароит ва имкониятларнинг хавфсизлиги; амалиёт субъектларининг позициясини янгилаш; фаолият соҳаларини очиш, янги технологияларни яратиш; амалиётнинг туғилиши ёки тадқиқот ва ишланмаларнинг янги парадигмасини бирлаштиради [4].

“Интеллект”, “интеллектуал қобилиятлар” тушунчалари психологик-педагогик адабиётларда кенг тарқалиб, кўпроқ қобилиятлар билан биргаликда қўлланилади.

Бизнинг тушунчамизга кўра, интеллектуал қобилиятлар жараённинг муҳим йўналишлари бирлаштирилган ажралмас нуқтадир - бу йўналишларни уйғунлаштириш асосида талабаларнинг ақлини ва қобилиятларини ривожлантириш - кўпинча ўзаро бир биридан узоқ, турли таркибий қисмлари яширинган қарама-қарши йўналишдир. Таълим жараёнида ривожланиш жараёнининг иккала йўналиши ҳам зарур бўлиб, улар қарама-қаршиликларнинг бирлиги ва кураши билан боғлиқ бўлиб, индивидуал интеллектуал ривожланиш жараёнини таъминлайди. Албатта, талабаларни таълим олиш жараёнида ривожлантириш замонавий педагогика, психология, методиканинг фундаментал муаммоларидан биридир.

Шахснинг касбий ривожланиши - бу ўсиш, касбий аҳамиятга эга бўлган фазилатлар ва қобилиятларни, касбий сифатлар ва кўникмаларни шакллантириш, шахснинг ички дунёсини фаол сифатли ўзгартириш, тубдан янги тузилиш ва турмуш тарзига - касбида ижодий ўзини ўзи англашга олиб келади [2].

Талабалар профессионал ривожланишининг асосий натижаси профессионал интеллектнинг ривожланишидир.

Интеллект категорияси психологияда асосий тушунча ҳисобланади. Бироқ, унинг аниқ, умумий қабул қилинган таърифи ҳанузгача мавжуд эмас. “Профессионал интеллект” атамаси ҳам адабиётларда кам учрайди.

Ю.Г.Айзенкнинг фикрига кўра, интеллектнинг турли хил контсептсиялари мавжуд: биологик, психометрик ва ижтимоий, турли структуравий даражаларга мос келади [1]. Ю.Г.Айзенк психометрик интеллект 70% генотип ва 30% атроф-муҳит омиллари (маданият, оилавий тарбия, таълим, ижтимоий-иқтисодий ҳолат) билан белгиланади ва стандарт, таниқли тестлар (Амтхауэр, Векслер, Равен, Кеттелл ва бошқалар) билан ўлчанади, деб таъкидлайди. Ижтимоий интеллект шахснинг жамият талабларига мослашиш учун психометрик интеллектдан фойдаланиш қобилияти сифатида белгиланади [1]. Таклиф этилаётган нуқтаи назардан, профессионал интеллектни ижтимоий интеллектнинг бир шакли сифатида кўриб чиқиш мумкин, чунки профессионал интеллект орқали ҳал қилинадиган вазифалар (касб излаш ва танлаш, мартаба режалаштириш ва амалга ошириш) ўз-ўзидан ижтимоийдир, чунки улар индивидуал социализация (профессионализация) шаклларидан бири билан боғлиқ [1].

Касбий интеллект умумий интеллект асосида касбий тайёргарлик жараёнида талабалар олдига қўйилган таълим ва профессионал вазифаларни ҳал қилиш орқали ривожланади. Ушбу вазифаларнинг самарадорлиги ва шахснинг умумий профессионал ривожланиши унинг ривожланиш даражасига сезиларли даражада боғлиқ бўлади.

Талабалар касбий интеллектини ривожлантириш замонавий олий таълимнинг асосий мақсади ҳисобланади. Бу талабаларга нафақат билимларни ўзлаштириш, балки уларни муайян профессионал шароитларда қўллашни ўрганиш имконини беради. Ушбу мақсадни самарали амалга ошириш учун таълим мазмунини янгилаш, фаол таълим усулларини жорий этиш, фикрлаш учун қулай муҳит яратиш ва ўқитувчиларнинг педагогик малакасини ошириш ва бошқа комплекс ёндашувлар талаб этилади. Фақат шундай шароитларда касбий муаммоларга тайёр мутахассисларни тарбиялаш мумкин бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Айзенк Ю. Природа интеллекта - битва за разум / Ю. Айзенк, Л. Кэмин. - М., 2002.
2. Зеер Э.Ф. Личностно - развивающееся профессиональное образование [Текст]. - Екатеринбург: Рос. гос проф. - пед. ун-т, 2006. - 170 с
3. Кассина Р.А. Инновационная среда и ее роль в педагогической деятельности [Текст] / Р.А. Кассина // Материалы научно-практической конференции «Философия образования начала 3-го тысячелетия: взгляд в будущее»: в 2-х частях. Часть 2 - Пермь: ПОИПКРО, 2000. - С. 31-34.
4. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию [Текст]. / В. А. Ясвин. -М.: Смысл, 2001. -365 с.